

L'efecte Jospin

Alain Bergounioux / Secretari Nacional del Partit Socialista Francès

L'atzar va voler que alguns dies després de la doble victòria electoral del New Labour de Tony Blair i del Partit Socialista de Lionel Jospin, la primavera del 1997, se celebrés a Malmö el congrés del Partit dels Socialistes Europeus. La majoria dels observadors presents va veure en els discursos respectius d'ambdós dirigents una oposició entre una "esquerra moderna", desitjosa de realitzar una nova síntesi amb el liberalisme, i una "esquerra tradicional", marcada per l'estatisme. Tres anys més tard, continuava el debat sobre l'avenir del socialisme europeu, com demostrava el controvertit text del "Manifest Blair-Schröder". Tanmateix, a partir d'aleshores les influències respectives es van equilibrar: el "nou laborisme" britànic i el socialisme francès semblen encarnar més aviat dues visions de la modernitat, amb els seus propis caràcters, els primers balanços de les quals poden ser comparats sense cap desavantatge per a l'economia francesa. Però així com la "tercera via" laborista ja ha donat lloc a nombrosos treballs i a no menys nombroses exegesis, la "via jospiniana" no ha tingut les mateixes conseqüències. Aquest article voldria reparar aquesta llacuna tot explicant la naturalesa del projecte polític encapçalat per Lionel Jospin i les realitats de la política empresa gairebé tres anys després, amb els seus èxits però també amb les seves limitacions.

Els orígens de la "via jospiniana"

El rol que Lionel Jospin juga avui dia a la política francesa es comprèn per la gravetat de la crisi patida pel Partit Socialista a principis dels 90 i la manera en què ell ha contribuït a la seva resolució. Els dos septennis de François Mitterrand, des de la primavera de 1981, van donar al socialisme francès, per primera vegada en la seva història, durada en l'exercici del poder, i el van instaurar com a gran partit de govern. Però això es va fer en un període en què les polítiques socialistes, definides a Europa després de la segona guerra mundial, van ser qüestionades per tot arreu per les evolucions del "capitalisme globalitzat". Els problemes que van afeblir els socialistes es van manifestar en el transcurs dels anys de poder. Però van acabar acumulant-se entre els anys 1992-1994.

La qüestió ideològica fou cronològicament la primera a plantejar-se. El programa establert a principis dels 70 no ha resistit les condicions econòmiques dels 80. L'alternativa d'una "política de rigor" la primavera del 1983 va comportar una revisió pragmàtica de la política socialista. Els governs successius des d'aleshores, amb les diverses diferències d'estil, van prioritzar la modernització de l'economia francesa, la reducció de la inflació, van optar per l'obertura a Europa, tot preservant la protecció social. Però aquestes alternatives no han pas donat lloc a un debat en profunditat. François Mitterrand va preferir mantenir una ambigüitat més propícia a les agrupacions militants i electorals que no pas a una redefinició programàtica difícil. La victòria

presidencial del 1988 fou de naturalesa essencialment política i tàctica. Des d'aleshores esdevingué inevitable que, en deteriorar-se la conjuntura econòmica, els socialistes haguessin de buscar els punts de referència que els mancaven. La marxa dels ministres comunistes el juliol de 1984 havia obert al mateix temps una crisi estratègica. La política anomenada "d'obertura" va ser més un cop tàctic que no pas una temptativa real de constituir un centre esquerra polític fort. L'afirmació d'una competència ecològica notable a partir de 1988, el desenvolupament d'una extrema dreta populista que esgarrapava vots de l'electorat popular, la competència tot i que efímera del Partit Radical el 1994, tot plegat va aïllar el Partit Socialista. Cal afegir a aquesta realitat política la distància presa pels sindicats d'esquerra: la CGT, propera aleshores al Partit Comunista, la CFDT, i fins i tot la FEN després del fracàs del "Gran Servei Públic de l'Educació Nacional". Igualment, un malestar moral va marcar els darrers anys del "poder mitterrandià". La posada al descobert d'un sistema il·legal de finançament va suposar un descrèdit per al Partit Socialista. La maldestre amnistia del 1990 i els escàndols que van esquitxar l'entorn presidencial van enrarir l'ambient. Finalment, i no sense relació evidentment amb aquestes dificultats, es va gestar una crisi de direcció a partir de 1988 que va suposar una greu crisi interna del Partit Socialista. El corrent mitterrandià majoritari va esclatar sota l'efecte de la rivalitat entre dos possibles successors de François Mitterrand, Laurent Fabius i Lionel Jospin. El congrés de Rennes, el març del 1990, va posar en evidència les divisions del partit. Des d'aleshores fins al 1995, cap dels primers secretaris no va gaudir de majoria durable, com fou el cas de Laurent Fabius, Michel Rocard i Henri Emmanuelli, cap dels quals no va poder exercir les seves responsabilitats gaire temps més d'un any.

La suma d'aquestes crisis explica el visible esgotament del Partit Socialista durant els anys 1993-1994. El retrocés electoral a les eleccions legislatives de 1993 fou històric, atès que el partit va baixar fins a un 19,2% dels vots expressats, en comparació amb el 36,4% de 1988. L'estancament comunista i la mediocre actuació ecologista van acabar assegurant una ampla victòria a la dreta. Els estudis postelectorals han demostrat que només una minoria de l'electorat popular va votar esquerra. Les eleccions europees de 1994 van confirmar que el descrèdit encara romania. El partit conegué una escissió amb la marxa de Jean-Pierre Chevènement i del seu corrent, que fundaren un nou moviment. La rivalitat interna que va seguir a la retirada de Jacques Delors a la candidatura per a les eleccions presidencials, entre Henri Emmanuelli, Primer Secretari del Partit des del juny de 1994, i Lionel Jospin, va donar la sensació que es corria el risc d'una fragmentació.

De la crisi a la reconstrucció

Fou l'elecció presidencial de la primavera del 1995 el que va aturar aquest procés de crisi. Va dissenyar les condicions d'un redreçament que demostrava el rol estructurador que encara juga en la vida política francesa. Això va decantar en primer lloc, una mica paradoxalment, el vot dels militants per desempatar els dos candidats a la candidatura, Lionel Jospin i Henri Emmanuelli, a favor del primer, recordant així que el Partit Socialista era també un partit de militants i no només un partit de govern. Després, Lionel Jospin va trobar un to just en la campanya electoral. Tot reclamant un "dret d'inventari" sobre el balanç del socialisme del poder, establí una distància amb François Mitterrand que només un "mitterrandista" podia fer sense provocar una ruptura traumàtica amb qui encara era president, i la malaltia i la mort del qual, el gener de 1996, van demostrar que conservava un capital de simpatia important. Les

proposicions del programa presidencial, moderades fins al punt de semblar modestes per als "audaçs" socials de Jacques Chirac, que combinaven voluntat reformadora i realisme, van semblar creïbles a l'opinió. Tot rebutjant encapçalar els candidats a la primera volta, amb una mica més del 23% dels sufragis expressats i reagrupant-ne el 47,3% a la segona volta, Lionel Jospin va permetre al partit socialista seguir sent el partit eix de l'esquerra francesa, cosa que era essencial. L'examen d'aquestes dues voltes demostra tanmateix que els problemes seguien presents. A la primera volta, efectivament, es donà una fragmentació del vot en profit de moviments que qüestionaven els partits de govern, en profit de l'extrema esquerra però sobretot de l'extrema dreta. El Partit Socialista seguia patint un retrocés en les categories populars i una erosió entre la gent jove. Fou la segona volta el que va permetre restablir la preeminència de la divergència dreta/esquerra. Així doncs els problemes persistien, problemes electorals, amb un centre de gravetat electoral situat netament en les classes mitjanes, problemes militants, amb febles efectius, problemes ideològics, atès que el programa presidencial havia estat improvisat. Però l'elecció presidencial havia donat un líder al Partit Socialista, punt fort de la legitimitat suprema en la vida política francesa, posant fi així a la crisi de successió oberta el 1990 i permetent l'inici d'una nova refonamentació.

L'anàlisi de les condicions d'aquesta reconstrucció aclareix la situació actual del Partit Socialista. L'autoritat de Lionel Jospin va permetre un apaivagament intern propici a un treball polític que es va dirigir vers tres direccions, una dimensió ideològica i programàtica, una dimensió estratègica, una dimensió estructural en definitiva. L'any 1996, el Partit Socialista dedicà tres convencions nacionals a redissenyar una coherència política. Aquesta coherència, en primer lloc, es referia a la construcció europea per garantir-ne una concepció més voluntarista. Traient les conclusions de la desconfiança dins l'opinió d'esquerra, palesada pel referèndum sobre el Tractat de Maastricht, els socialistes van voler donar prioritat a l'Europa social. En el debat, en plena actualitat aleshores, sobre la introducció de l'euro, van anunciar quatre "condicions" per a la realització de la moneda única, el principi de la qual no havia pas estat qüestionat (ni tampoc les disciplines acceptades pel Tractat de Maastricht): la realització d'una àmplia zona euro que inclogués Itàlia i Espanya, la definició d'un "pacte de creixement" per combinar-lo amb el pacte d'estabilitat, la no sobrevaloració de l'euro en relació amb el dòlar i la recerca d'un "govern econòmic".

La segona Convenció, sobre la democràcia, va voler posar remei a la massa estreta identificació dels socialistes amb la pràctica mitterrandiana del poder. S'hi va proposar, entre altres coses, reduir la intervenció del Ministeri de Justícia, és a dir, del poder polític, sobre els jutges de la "Fiscalia"; limitar l'acumulació dels mandats per tal de renovar la vida política; i avançar vers la paritat entre els homes i les dones en les candidatures a les eleccions. L'esforç essencial s'aplicà evidentment a la política econòmica i socialista. Els socialistes van voler trencar amb el discurs de les "coaccions". Tot recolzant-se en les teories del "creixement endogen", van proposar principalment quatre mesures: el relançament del consum per afavorir el creixement, el pas a la jornada setmanal de 35 hores de treball sense reducció de salaris, un compromís nacional a favor de l'ocupació dels joves, preveient la creació de 750.000 llocs de treball tant dins dels sectors públics com privats, i una prioritat per a l'educació i la formació. El programa tenia un aspecte clàssic dins l'esquerra francesa, les mesures "far" suposaven totes un fort compromís de l'Estat. Però la gestió de 1996 no s'assemblava a la de 1981, partia de problemes identificats: cost del treball, precarietat, el problema de la gent jove, l'exclusió, etc. I preconitzava modes de tractament,

pretenia establir-se en la duració, assumint el compromís de no augmentar les deduccions obligatòries però sí canviar les prioritats de la política pressupostària. Tot definint aquestes perspectives com un "realisme d'esquerra", Lionel Jospin limità tanmateix la renovació del pensament socialista a una promesa de voluntarisme.

El que va donar autenticitat a aquesta gestió en l'opinió fou tanmateix la capacitat del Partit Socialista de sortir del seu aïllament, retrobant el fil d'una Unió de l'Esquerra ampliada a partir de reunions de les Bases de la Transformació social, desitjades per Michel Rocard i dirigides per Lionel Jospin a partir de 1994. Tot renunciant a una estratègia de programa comú, després de la tardor de 1995, va fer una política d'acords particulars amb el Partit Comunista, els Verds, el Moviment dels Ciutadans i el Partit Radical, on el Partit Socialista exercia una hegemonia dominant, donant pel seu programa els colors a una coalició que no s'havia construït sobre el model de 1936 ni sobre el de 1981 i deixava una forta autonomia als diferents components a l'estil de la coalició anomenada "L'Olivera" a Itàlia, però incloent-hi només els partits d'esquerra francesos.

La darrera dimensió de la reconstrucció va portar reformes internes per donar una nova empenta militant al Partit Socialista, fent especial èmfasi en l'elecció del Primer Secretari i primers secretaris de federacions per escrutini directe i secret dels afiliats, mesures per facilitar l'afiliació, la creació de nous organismes associats, un objectiu de paritat entre homes i dones per als càrrecs de responsabilitat. La renovació fou una realitat a nivell nacional, el partit revisqué, produí textos, les comissions es van animar. El nombre d'afiliacions féu retrobar un efectiu d'una mica més de 120.000 membres. Però no hi va haver canvi qualitatiu en les estructures i en la sociologia d'un partit que ha conservat les mateixes característiques que als anys vuitanta: una feminització lenta, un envelliment dels afiliats, un predomini de la funció pública, un pes evident dels elegits amb prop d'un terç d'afiliats titulars d'un mandat electiu.

Els tres anys transcorreguts des de la dissolució frustrada de la primavera de 1997 i la victòria de l'esquerra plural permeten estudiar la política aplicada pel govern de Lionel Jospin. Nosaltres només n'extraïem els elements principals. La composició del govern, que va deixar de banda les principals figures del miterrandisme, un estil diferent, amb la concertació regular entre ministres i la feminització de l'equip ministerial, un discurs polític basat en una síntesi entre les idees de la "primera" i de la "segona" esquerra de Michel Rocard, deixant poc lloc a la retòrica, demanant un judici sobre els fets, dissenyaren elements de canvi per als socialistes però també, fins a cert punt, per als altres partits i moviments de l'esquerra plural, conduint a assumir explícitament les polítiques seguides. Tanmateix, la realitat d'una coalició política en què els interessos divergeixen imposa alhora un equilibri constant i crea periòdicament tensions en la mesura que el Partit Comunista i els Verds, per raons diferents, són a la recerca d'identitats més segures.

La política aplicada del govern Jospin

El govern fa en primer lloc una política d'acompanyament del creixement tot reforçant la demanda interna a través de les mesures favorables al poder adquisitiu. El voluntarisme s'emmarca essencialment dins d'un pla d'ocupació per a la gent jove que només ha concernit al sector no relacionat amb els negocis i dins de dues lleis per aplicar la jornada setmanal de 35 hores, una primera llei d'orientació i d'exhortació el

juny de 1998, que ha comportat un procés de negociació a les empreses sobre l'organització del treball; una segona llei, l'octubre de 1999, per determinar les condicions i el calendari definitius.

Un compromís important de la campanya legislativa es referia a la Unió Europea: el sanejament de les finances públiques per tal de reduir el dèficit públic al 3% el 1997 i al 2,7% el 1998, necessari per a la introducció de l'euro, és acompanyat per una demanda del govern francès mateix per tal que els actors francesos acceptin una política europea sobre ocupació, completant així el dispositiu econòmic i pressupostari del pacte d'estabilitat. Al costat d'aquestes mesures voluntaristes, una política favorable a les empreses i que respecti els equilibris financers es manifesta en forma de mesures fiscals favorables a la innovació, en la davallada del cost del treball, en l'aplicació de privatitzacions importants referides al sector públic industrial i financer.

La política social marca també una dualitat entre reformes noves, com ara l'assegurança per malaltia universal, la llei sobre l'exclusió i mesures destinades a reduir els dèficits de la protecció social en assumptes de despeses de salut, principalment la política familiar. Les prioritats pressupostàries assegurades afecten principalment l'educació i la formació, la recerca, la cultura, la justícia, el medi ambient, la política ciutadana.

Els socialistes, en la seva preparació programàtica, no havien donat prioritat als problemes de la societat. El govern ha dissenyat per tant tres orientacions netes: la primera, per fer de la "seguretat de proximitat" una prioritat, retrobant-se així amb les preocupacions de l'opinió; la segona, per confirmar una política de control dels fluxos migratoris, tornant a treure el tema de les mesures discriminatòries de l'antiga legislació sobre la nacionalitat i la immigració; la tercera, per perseguir la modernització social i cultural, amb la promoció de la igualtat entre homes i dones, el pacte civil de solidaritat que obre els drets per als homosexuals. Cal afegir, finalment, una voluntat de renovació de la vida política amb el principi de paritat preveient un igual accés de les dones i dels homes a les funcions electives, amb un projecte de limitació d'acumulació de mandats, una reforma de les modalitats d'escrutini i de la modalitat d'elecció dels senadors.

Evidentment no es tracta, dins el marc d'aquest article, de fer un balanç complet de l'acció governamental, sinó només d'indicar-ne les dimensions principals, de copsar-ne les lògiques per comprendre les característiques pròpies del socialisme francès dins d'una perspectiva europea. L'examen d'altres accions governamentals avui dia demostra que els balanços són comparables i que els partits socialistes i socialdemòcrates europeus se situen en un horitzó equivalent. Les convergències són notables entre polítiques que es dediquen a crear un ambient favorable per a les empreses, que donen una prioritat a l'educació i a la formació, que redueixen els deutes públics, que reformen i reconfiguren les institucions i els procediments de la protecció social, que prenen en compte les qüestions de seguretat, que modernitzen les institucions polítiques, que, en definitiva, han triat l'opció de la Unió Europea.

Les divergències no menys reals sobre la utilitat i el paper d'una política macroeconòmica, sobre la definició de serveis públics, sobre el grau de la flexibilitat dins de l'organització del treball i les polítiques salarials, sobre la naturalesa d'una Europa política, la majoria procedeixen de diferències que ocupen les situacions polítiques, a l'existència principalment de governs de coalició o no, a les cultures

polítiques, sovint discriminades per la història i el lloc dels estats nacionals. Així, el diàleg entre Lionel Jospin i Tony Blair evoca irrefutablement el que va mantenir Léon Blum amb Ramsay Mac Donald el 1924, aleshores el principal dirigent del Partit Laborista, quan li va demanar perquè havia acceptat formar un govern en condicions desfavorables; a Ramsay Mac Donald, que explicava que calia "trençar el prejudici aristocràtic del govern", Léon Blum va respondre, "(a França)...hi ha un prejudici també, però completament diferent; (...) cal arribar a demostrar que la nostra presència aportaria modificacions substancials". Modalitats d'aplicació diferents dins les polítiques governamentals hi troben la seva explicació. Els "recursos" dels quals disposen els partits socialistes i socialdemòcrates són diferents. Així, la reducció de la jornada laboral és una tendència general, però l'existència o no d'una interacció cooperativa entre sindicats, patronal i governs canvia les dades i ret comptes de les parts respectives de la negociació i de la llei.

El mateix serveix per a la noció de servei públic. Així doncs, hi ha molts elements determinants per seguir diferenciant, en lloc d'oposar, els partits socialistes i socialdemòcrates europeus. El socialisme francès conserva trets originals del seu patrimoni històric; mai no tindrà, doncs, les estructures d'una socialdemocràcia, però els anys 1980-1990 han modificat profundament la seva relació amb el poder; ha assumit –amb dificultats, però ho ha fet– una cultura política que resumeix la fórmula de Lionel Jospin, "sí a l'economia de mercat, no a la societat de mercat", i que ha acabat amb vint anys de debats interns.

Diverses vegades, en els seus textos i els seus discursos, especialment al Congrés de la Internacional Socialista, el novembre de 1999, Lionel Jospin va qualificar la doctrina que caracteritza la gestió d'empresa¹. Assumeix explícitament l'evolució reformista del socialisme francès. Adjudica tanta importància a la producció com a la redistribució de la riquesa. Ja no definia el socialisme democràtic com a "sistema" sinó com a conjunt de valors, un moviment social i una pràctica política². Això no el duu pas a rebutjar –com fan els "nous laboristes"– la història i la cultura del socialisme democràtic, sinó a mirar d'aportar respostes a les preguntes determinants d'avui dia. L'aportació pròpia de Lionel Jospin és tanmateix insistir especialment en el rol del polític. La idea que no hi havia alternativa i que les coaccions els arrossegaven va marcar la política dels governs socialistes abans de 1993. Lionel Jospin rebutja aquesta perspectiva i es dedica a ocupar l'espai polític. La convicció que la separació entre la dreta i l'esquerra no ha quedat enrera recolza fortament aquesta convicció. Ell no nega pas que la socialdemocràcia europea va conèixer (i coneix encara) una crisi ideològica que l'ha portada a unir-se amb la de la societat moderna. No pot més que patir les transformacions econòmiques que disminueixen la latitud d'acció dels estats nacionals. Però aquesta situació demana justament la recerca de noves regulacions que puguin recolzar-se sobre els recursos d'una Unió Europea conscient de les seves tasques. Alimenta igualment una voluntat de conquerir tots els marges de maniobra possibles tant a nivell internacional com nacional. No és que la qüestió del capitalisme sigui en va, com pensa en Tony Blair. La dualitat entre el mercat i la democràcia subsisteix i ha de subsistir. Correspon a l'acció política oposar-se als efectes indesitjables de les accions individuals i permetre la definició d'un projecte col·lectiu sense el qual ja no es podria distingir el significat mateix de la democràcia. Lionel Jospin és ben conscient que la crisi de la política; si persisteix, amenaçaria a la llarga la democràcia política. Les alternatives –allò que ell anomena "utopies realistes"– han d'inspirar les polítiques efectivament aplicades.

Aquesta reflexió coherent ultrapassa el cas francès i pot coincidir amb les preocupacions dels altres partits socialistes europeus. S'arrela al mateix temps dins d'una cultura política francesa marcada a partir de la "gran Revolució" pel gust del debat polític. Cosa que explica que el socialisme francès sigui molt més "polític" que "social". Pot així experimentar fluctuacions electorals importants, ja que les seves bases sociològiques tendiran sempre a enfortir-se, en la mesura que són més febles a França que en altres països europeus.

Els èxits de Lionel Jospin s'han d'apreciar doncs sota aquesta perspectiva. Les experiències de la política aplicada des de fa gairebé tres anys són reals: el creixement reprès, l'euro introduint-se fàcilment, l'atur en forta davallada, reformes socials notables, les 35 hores, la cobertura universal per malaltia, la modernització de la societat, amb el Pacte d'Unió Social... Però la confiança retrobada va crear també expectatives i suscita inquietuds dins les categories de la població que se senten prop del dinamisme econòmic.

Tres anys constitueixen una fita difícil per a un govern dins d'una "democràcia baralladissa". La "cohabitació" institucional és una coacció suplementària a partir del moment en què s'acosten les principals cites de la vida política, les eleccions legislatives i presidencials del 2002. Però, sobretot, el programa de 1997 és d'ara endavant conceptualment esgotat, tot i que diverses mesures, (especialment les 35 hores) demanen encara ser aplicades dins de la realitat econòmica i social. Ara bé, innovar tot exercint responsabilitats governamentals sempre és difícil. Sobretot si es té en compte que per a Lionel Jospin es tracta de menar una coalició política de la qual el Partit Socialista en constitueix la carcassa; el Partit Comunista i els Verds no han trobat el seu equilibri.

Així doncs, hi ha diversos reptes que Lionel Jospin i els socialistes hauran d'acceptar. A curt termini, i just abans de les properes cites electorals, es tracta d'aplicar una política fiscal que permeti reduir les desigualtats sense per això desanimar les classes mitjanes, de definir una reforma dels règims de jubilacions que garanteixi el principi de la distribució sense inquietar els assalariats dels serveis i dels sectors públics, de lluitar contra la precarietat de l'ocupació sense comprometre la competitivitat econòmica. El govern de Lionel Jospin haurà de donar també un contingut concret a les noves regulacions que ell entén dur a terme a nivell nacional, europeu i internacional. La presidència francesa de la Unió Europea al segon semestre del 2000 constitueix des d'aquest punt de vista un test important.

Així doncs, el balanç no ha estat tancat. Hi ha dins la síntesi definida per Lionel Jospin els mitjans de resposta al dilema comú a tots els partits socialistes europeus: garantir una compatibilitat entre la competició econòmica i la cohesió social. Però per fer això, l' statu quo podria perillar, atès que conté una perspectiva d'estratificació política. La síntesi de la socialdemocràcia moderna, per ser eficaç i tenir possibilitats de ser reconeguda per l'electorat, necessita mantenir-se al front del canvi. Els socialistes hauran al seu torn de proposar una visió global de l'economia i de la societat en el seu proper congrés, el novembre del 2000, per donar els punts de referència necessaris per a una opinió mitjanament escèptica. Aquestes són les condicions per tal que "l'efecte Jospin" esdevingui una "causa" duradora...

- 1 Nota de la Fundació Jean Jaurés, número 15, març 2000: Le socialisme moderne, quatre textos de Lionel Jospin.
- 2 Le socialisme moderne, op. cit., pàg. 23.